

Uitgave: de Imkersbond ABTB, de Imkersbond van de LLTB, de Bond van Bijenhouders van de ZLTO, en de VBBN

14-12
december
2005

biijen

MAANDBLAD VOOR IMKERS

Maandblad voor imkers ISSN 0926-3357
Jaargang 14, nummer 12, december 2005

Uitgegeven door de Imkersbond ABTB, de Limburgse Land- en Tuinbouwbond (LLTB), de Bond van Bijenhouders Zuidelijke Land- en Tuinbouworganisatie (ZLTO) en de Vereniging tot Bevordering der Bijenteelt in Nederland (VBBN)

Hoofredacteur mw. M.L. Boerjan

Redactie O. Bakker, P. Elshout, M.J. van Iersel,
mw A. Schoots en T. Thissen.

Vaste medewerkers mw. N. de Jong, A. Neve,
H. Oude Essink, H. Peters en K. Zoet.

Redactiesecretaris mw. M.J.E.M. Canters

Postbus 90, 6720 AB Bennekom Telefoon 0317 422422

Telefax 0317 424180, e-mail redactie@vbbn.nl

Financiële administratie

Spoorlaan 350, 5038 CC Tilburg, telefoon 013-58 36 350

Bankrelatie RABO-bank Tilburg, rekeningnummer
18.52.12.077, (niet voor contributie VBBN) ten name van
'Bijen'.

VBBN Betaling contributie 2005 Postbankrekening: 84 68 01

'Bijen' verschijnt 11 keer per jaar omstreeks de 15e van de
maand (de juli- en augustusnummers worden gecombineerd).

Oplage 7.300

Tarieven voor handelsadvertenties: op aanvraag bij de
redactiesecretaris.

Niet-commerciële advertenties in 'Vraag en aanbod':

€ 10, per 20 woorden, elk extra woord € 0,25

Betaling bij opgave.

Alle in 'Bijen' gepubliceerde meningen en inzichten blijven
voor rekening van de auteurs. De redactie houdt zich het
recht voor de bijdragen in te korten of te redigeren.
Overname van artikelen en illustraties alleen met toe-
stemming van de redactie en dan met bronvermelding.

Kopij, opgave en betaling van advertenties moeten
uiterlijk zes weken vóór de datum van verschijning aan
de redactiesecretaris worden opgestuurd. Tekst bij
voorkeur via E-mail insturen. Zo mogelijk met foto's of dia's
(niet digitaal). Subverenigingen die een cursus organiseren
wordt verzocht hierover beknopte informatie aan de
redactiesecretaris te sturen.

Vormgeving en opmaak Grafisch Atelier Wageningen

Druk Drukkerij Modern b.v., Bennekom

Internationale honingkeuring te BudelH. Vermeulen	323
Etikettering van honing.....	324
Buitensnippers.....Astrid Schoots	325
Bijgezondheid	
Zakbroed.....Peter Elshout	326
Uit de imkergemeenschap	
Het opslaan van ramen.....B. Regtop	327
PPO-Bijen heeft de handen vol.....Ton Thissen	328
Themadag NoN-Bijeenop.....Wim Joosten	329
Cursus pollenanalyse.....	329
Specialist in Bijengezondheid.....Bijenteeltonderwijs	329
Van imker tot imker.....Ko Zoet	330
Imkeren in gezinsverband.....Helma Schippers	333
Plant en bij	
Drachtplant belicht.....Hennie Oude Essink	334
De lezer schrijft	
Pseudo-scorpionen.....Piet van Dugteren	336
AVB-beleid.....Bert Brakkee	337
Uit de imkergemeenschap	
De Drie Bijen: 'Toeval bestaat niet'.....Ton Thissen	338
De lezer schrijft	
Een stervende kastanjeboom.....Peter Elshout	340
Honderd hommels op een rij.....Aart Docter	341
Reactie.....Marie José Duchateau	341
Emblemata.....Toon Brekelmans	341
Huisvesting.....Ton Nahuijzen	342
Imkermarkt Asten, Someren en Deurne.....J. Berkers	343
Boekbespreking: Imkern im Gebirge.....Peter Elshout	344
Organisaties	
ABTB.....Bij gepraat (43)	345
VBBN.....Rectificatie onderscheidingen	346
.....Inbinden maandblad BIJEN	346
.....Openingstijden VBBN	346
Familieberichten.....	347
Cursussen.....	347
Kalender.....	347
Vraag en aanbod.....	348
Index 2005.....Nienke de Jong	352
Foto van de maand.....Ben Jonker	352

Van de redactie

Met dit nummer van *Bijen* is jaargang 14 vol, de voorbereidingen voor jaargang 15 zijn alweer in volle gang de kaars blijft gewoon branden. Jaargang 16 zal er waarschijnlijk niet komen, als de leden van VBBN en ZLTO akkoord gaan met het fusiebesluit dan komt er nieuw verenigingsblad.

Op bijenhouden.nl is de discussie al in volle gang wie de redactie van het nieuwe verenigingsblad moet vormen. Dat is nog niet bekend, wel weet ik dat wij als redactie in 2006 gewoon ons werk doen en dus ook jaargang 15 volmaken. Bovendien gaan we aan de slag met de voorbereidingen voor het nieuwe blad dat per 1 januari 2007 zal verschijnen. Met andere woorden wij voelen ons zeer verantwoordelijk voor de continuïteit.

Uiteraard voelen we ons zeer vereerd met alle positieve reacties op *Bijen* en de zorgen over het voortbestaan van het maandblad. Ook u, lezer, kan ons helpen een mooi maandblad te maken, daarvoor willen we een Fotowerkgroep in het leven roepen. Volgende maand meer over deze werkgroep.

Namens de gehele redactie van *Bijen* wens ik u fijne feestdagen en een goede start van het nieuwe seizoen 2006.

Marleen Boerjan

Honing: de grote winnaar op Internationale honingkeuring te Budel

Henk Vermeulen,

voorzitter imkervereniging 't Wilgenroosje' Cranendonck

Voor de 10de keer organiseerde imkervereniging 't Wilgenroosje' Cranendonck een internationale honingkeuring op de 'Immenhof'. Diverse imkers uit de regio, o.a. uit Deurne, Asten, Hamont-Achel, Houthalen-Helchteren en natuurlijk onze eigen leden, boden op zaterdagavond massaal hun geogste honing ter keuring aan. Elke inzender moest drie potjes honing aanleveren met dezelfde soort honing.

43 Imkers boden hun honing aan ter keuring. Geen kwantitatief record voor onze honingkeuring, maar kwalitatief zeker een record.

Op zondag lieten een viertal honingkeurmeesters zich kritisch uit over het aangeboden product. Te weten Jasenka van Doren (Bestuurslid Bond van Bijenhouders ZLTO), Jo Feijen, Jan Lommers en Pierre Sanders. Laatstgenoemde is uitgenodigd om in Engeland te assisteren op een honingkeuring aldaar.

Gewapend met vergrootglas en refractometer verzetten de keurmeesters de potjes, in totaal 129, een voor een op een lichtbakje geplaatst. Uiteraard ontbraken de witte handschoentjes niet als de potjes aangeraakt moesten worden. Door een potje honing op een lichtbron te plaatsen zie je elke oneffenheid in de honing. Elk vuiltje en luchtbelletje zijn op deze manier snel op te sporen, wat dan ook meteen punten kost. Ook de geur en smaak van de honing is bepalend voor het puntenaantal, alsmede de netheid van pot en deksel. Ook naar het afvullen van de potjes werd gekeken. Het suikergehalte van de honing is hoog dit jaar. Zo bleek 84% geen uitschieter te zijn (suikergehalte wordt alleen gemeten bij vloeibare, heide- en heide-melangehoning). Uiteraard werd er onderling druk gediscussieerd door

de keurmeesters over de te keuren partijen honing. Dit jaar was de laatste keer dat er honing gekeurd werd zonder etiket. Wel bestond de mogelijkheid om buiten de honingkeuring om naar je etiket te laten kijken en eventuele opmerkingen werden aan de inzender kenbaar gemaakt. Dat er bij de imkers omtrent de regels betreffende etikettering van honing veel verwarring bestaat bleek wel uit de ingezonden etiketten. "Mag er nu 'streekhoning uit de Kempen' of moet er 'Nederlandse honing' op het etiket staan?" Want ja België heeft ook een Kempen! "Wat moet er bij ons in België op een etiket staan" was uiteraard de volgende vraag.

Het zou misschien raadzaam zijn om nogmaals de minimumeisen van etikettering van honing in het blad BIJEN te vermelden. Uiteraard zijn ze te vinden in de

Staatscourant, maar er zijn veel imkers die het tijdperk computer aan zich voorbij laten gaan.

's Middags werden alle inzenders met hun aanhang door de voorzitter van imkervereniging

't Wilgenroosje' welkom geheten op de uitslag van de honingkeuring. Voordat de

voorzitter overging tot het bekendmaken van de uitslag en

het uitreiken van de certificaten, met aan de achterzijde het juryrapport netjes gelamineerd, werd door een honingkeurmeester verslag gedaan van de keuring en kwaliteit van het aangeboden product.

Van de 43 inzendingen mochten er 41 een certificaat in ontvangst nemen, waarvan 7 met het maximale puntenaantal van 100 punten. Het gemiddelde puntenaantal lag met 98,5 punten dit jaar extreem hoog.

Nadat alle prijswinnaars met het aantal van 100 punten naar voren

Een potje met rozet (100 punten)

De honingkeurmeesters v.l.n.r. Jan Lommers, Jo Feijen, Jasenka van Doren en Pierre Sanders. Foto's: H. Vermeulen

waren geroepen om het felbegeerde certificaat 'uitmuntend' in ontvangst te nemen, werden de andere certificaten rondgedeeld onder de andere deelnemers. Daarna was er nog voldoende gelegenheid, onder het genot van een drankje, om met collega-imkers van andere verenigingen van gedachten te wisselen over de bijenteelt en de toekomst van de bijenteelt. Dat er ook over de aanstaande fusie tussen ZLTO en VBBN gesproken werd is vrij logisch. In deze discussie waren zowel positieve als negatieve klanken te horen, maar dat is niet erg. We leven immers in een democratisch land waarin we ieders mening dienen te respecteren. Eigenlijk was er maar één grote winnaar. 'Het (H)eerlijke product HONING'.

Zie ook www.wilgenroosje.cjb.net

324

bijen

WARENWET

Etikettering van honing

Volgens het Warenwetbesluit honing en het Warenwetbesluit Etikettering van levensmiddelen moeten de volgende aanduidingen verplicht op het etiket aanwezig zijn:

- Het woord honing
- het land waar de honing gewonnen is, dus Nederlandse honing
- de inhoud in grammen (zonder e-teken)
Toegestaan is de afkorting g of gr voor gram; elk gewicht mag, mits het vermelde gewicht ook minstens werkelijk in de pot aanwezig is.
- de naam + adres van de imker of verkoper
Voor personen/bedrijven ingeschreven bij de Kamer van Koophandel is de handelsnaam en de plaats van vestiging voldoende.
- ten minste houdbaar tot
Deze uitdrukking *voluit* op het etiket vermelden (dus niet t.h.t.). Er mag eventueel achter staan: zie deksel. De houdbaarheid wordt aangegeven door een maand- en jaaraanduiding: (voor de maand: òf de eerste drie beginletters (behalve maart = mrt) van de maand, òf het nummer van de maand in twee cijfers (januari 01, dec 12); voor het jaar: òf het jaar òf de laatste 2 cijfers van het jaar.

Welke datum er ingevuld moet worden staat niet in de wet. Maar voor honing die *niet* verwarmd is bestaat er altijd gevaar voor gisting. De volgende richtlijn kan gehanteerd worden:

- bij een vochtgehalte van 20% is de honing ca. drie maanden houdbaar
- bij een vochtgehalte van 19% is de honing ca. zes maanden houdbaar
- bij een vochtgehalte van 18% is de honing ca. twaalf maanden houdbaar
- bij een vochtgehalte van 17% is de honing ca. twee jaar houdbaar.

De maximale houdbaarheid is twee jaar, omdat het HMF-gehalte ook bij kamertemperatuur oploopt en na die tijd de waarde van 40 mg/kg bereikt heeft.

- een code voor de productiepartij
Dit mag een code zijn die voor de consument niet te begrijpen is, als u zelf maar na kunt gaan van welke kasten en uit welk gebied uw honing afkomstig is.

De volgende aanduidingen *mogen* volgens de wettelijke regels op het etiket aanwezig zijn (maar zijn niet verplicht):

- de botanische herkomst
De honing moet dan *overwegend* (smaak en reuk, chemisch en microscopisch) van de aangegeven herkomst afkomstig zijn.
- de geografische herkomst
De honing moet dan *volledig* van de aangegeven herkomst afkomstig zijn.

De bruidsvlucht

Het paringsgedrag van koninginnen en darren, hoog in de lucht en in volle vlucht, is en blijft boeiend en geheimzinnig: alle hooggemonteerde camera's, die meedraaien met de gekooide moeder en de onhoudbare darrenkogel erachteraan, ten spijt. Aloïs Schotanus schrijft er een bevolgen artikel over, waaruit ik een kleine keuze maak.

Een nieuwe moeder is geslachtsrijp vanaf ongeveer de 5^e dag en blijft twintig dagen bronstig, maar ze is op haar best ongeveer acht dagen na haar geboorte. Een dar is geslachtsrijp vanaf ongeveer de 11^e dag en is paringsbekwaam tot het eind van zijn leven, maar zijn concurrentievermogen is dan al lang afgenomen. Koninginnen vliegen meestal tussen 12.00 en 16.00 uur, liefst boven de 18°C. Darren zijn wat langer in de lucht. Ze maken korte oriëntatievluchten van een paar minuten; de bruidsvlucht duurt meestal 15 à 20 minuten. Een koningin paart met meerdere darren en onderneemt vaak meerdere paringsvluchten.

Paringsteken heeft ook signaalfunctie

Uit veel verschillende onderzoeken blijkt, dat darren zich in grote aantallen boven bepaalde terreinen verzamelen in zg. darrenverzamelplaatsen, en daartoe vaak de voorkeur geven aan landschappen met een bepaalde lichtintensiteit, thermiek of horizonsilhouet (Hayo Velthuis: vliegstraten en geulen in het landschap, Bijen 12(3): 81 (2003)). De darren verspreiden zich over deze gebieden als een reusachtig fictief net, waarvan de mazen groter worden naarmate men zich uit het centrum van zo'n gebied verwijderd. In het centrum is de paringsactiviteit het grootst; de darren gaan er alles achterna wat beweegt: vlinders, andere insecten, opgeworpen steentjes en ... elkaar. De lichtend witte slijmprop die in de schede van de koningin na paring achterblijft, is voor de volgende dar niet alleen een hindernis die eerst verwijderd moet worden, maar ook een optisch herkenningsteken, waardoor de darren zich minder vergissen en in de drukte van de darrenkogel niet elkaar bespringen.

Zuster-broederparing bij bijen?

Een belangrijke vraag bij het paringsgedrag is bijvoorbeeld "hoever de darren en koninginnen vliegen om elkaar te ontmoeten". Deze kennis is belangrijk om bijvoorbeeld bij een bevruchtungsstation de mogelijkheid en beperkingen te kennen voor een optimale

buiten-snipers

berichten uit de buitenlandse bijenbladen

bevruchting.

Overigens pleit Schotanus hier voor de benaming 'paringsstation' omdat de bevruchting immers pas later in het lichaam bij het eileggen plaatsvindt. Uit groots opgezette experimenten met genetisch gemerkte koninginnen blijkt dat zij gemiddeld 2 km en maximaal 5 km vliegen; de darren vlogen liever naar verderweg gelegen darrenverzamelplaatsen tot 7 km, waarbij grote watervlakten wel belemmerend werkten. De gezamenlijke paringsafstand is theoretisch dus 12 km, maar de meeste paringen vonden plaats tussen partners die 7 km van elkaar woonden. De neiging van de koninginnen om naar dichterbij huis gelegen darrenverzamelplaatsen te vliegen, terwijl darren juist zo ver mogelijk van huis vliegen, maakt een zusterbroederparing, met alle genetische verschraling door inteelt vanden, heel onwaarschijnlijk. Uit een ander onderzoek bleek dat 2.000 darren die op een darrenverzamelplaats waren gevangen uit 240 verschillende kolonies afkomstig waren. Ook deze menging en reislust van darren zorgt dus voor een grotere genetische mix onder de nakomelingen.

325

Nawoord

Tot zover Schotanus. Ook andere schrijvers en onderzoekers wijzen erop hoe belangrijk een genetische diversiteit is, bijvoorbeeld in het themanummer van oktober 2005, BIJEN 14(10): 276: stabiele temperatuur van broednest. Doordat werksters gedifferentieerd en niet allemaal tegelijk reageren op veranderingen, ontstaan kleine gedragsnuances tussen de verschillende dochterlijnen; in zijn geheel geeft dit een stabielere en dus gezondere reactie op omgevingsveranderingen. *Vlaamse imkerbond, juni 2005*

Zakbroed - als bijenlarven met opgeheven kop sterven

Peter Elshout

De winter van 2004 en het te koude, onbestendige weer in de eerste helft van de lente zorgden ervoor dat de meeste bijenvolken laat tot ontwikkeling kwamen en de eerste inspectie pas eind april kon plaatsvinden.

Bij deze korte inspectie, waarbij kort gekeken werd naar de aanwezigheid van broed viel op dat volk 6, in de rij van 12 zustervolken, buitengewoon agressief reageerde. Op 30 april had dit volk een groot broednest met ongewoon veel uitval. Op 12 mei had alleen dit volk in de honingbak nog geen enkel vel kunststraat uitgebouwd, het was zwakker dan de andere volken, het reageerde agressief, het had in tegenstelling tot de andere volken nagenoeg geen vers (niet glanzend) stuifmeel in de raten en het had een broednest met kenmerken van AVB. Ondanks het gebruik van rook bleven de bijen van onder uit de kast oprukken en waren daarbij ongekend geïrriteerd. De gemerkte moeder liep onrustig zonder een hofstaat over de raat. Darrenraat was in tegenstelling tot de andere volken niet uitgebouwd of belegd. Dit volk moest wel ernstig ziek zijn. Als imker kreeg ik het Spaans benauwd. Hoewel het niet mogelijk was vanuit ingezakt en ingescheurd gesloten broed draden te trekken - een kenmerk van AVB - werd het volk nog diezelfde dag afgezwaveld. Alle raten op één na, inclusief voer werden verbrand. Pas twee dagen later was ik zover dat ik gewapend met foto toestel met macrolens de overgebleven raat kon bestuderen.

Dode larven met opgeheven kop

Bij goed daglicht en met een camera met macrolens werden de volgende waarnemingen gedaan. De raat bevatte geen jonge larfjes en er werden geen eitjes waargenomen. De strekmeden, zowel in open als in gesloten broed, waren of vanaf de kop of helemaal, donker verkleurd. Opvallend was de opgerichte kop van al deze larven/strekmeden. In sommige cellen zat alleen nog een los liggend, uitgedroogd restje van een larve. Hier en daar waren een aantal cellen verzegeld, een deel van de celdekseltjes was vochtig, ingezakt en/of gescheurd. Het hele broednest had geen structuur en de raat bevatte in hoofdzaak lege cellen. De raat rook enigszins onaangenaam, niet als de raat van een gezond bijenvolk, maar zeker niet als een raat

met klinisch AVB. Opvallend was de taaiheid van de huid van de zeer spaarzaam te vinden (zieke) larven. Zelfs als ze met de punt van een spijker uit de cel werden gevist, scheurde de huid niet. De met vloeistof gevulde dode larven lieten een typisch zakvormig beeld zien. Bovenstaande waarnemingen zijn typische kenmerken van de ziekte zakbroed! In tegenstelling tot AVB zijn bij deze ziekte geen draden te trekken van dood broed.

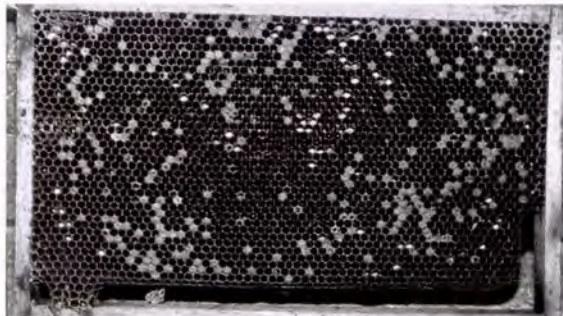
Zakbroed, oorzaak en verloop van de besmetting

Zakbroed is een virale ziekte die zowel het broed als de adulte bijen aantast. Met dit onderscheid dat de ziekte voor het broed dodelijk is en bij de bijen alleen hun levensverwachting beperkt. Geïnficeerde bijen worden sneller oud en dus eerder vliegbij.

Het virus is vooral te vinden in vet- spier- en tracheeëncellen van de larven en in het zenuwweefsel en de voedersapklieren van de bijen. Door de aanwezigheid van het virus in de zenuw- en hersencellen vertonen de bijen een afwijkend gedrag. Volgens Kubo en Fujiyuki, wetenschappers aan de universiteit van Tokio, is het zakbroedvirus (*Morator aetatulae*) een van de virussen die agressie bij bijen veroorzaakt. (ASM News maart 2004). Een mogelijke verklaring voor het agressieve gedrag van de bijen van boven genoemd volk.

De besmette larven sterven in het strekmede stadium, in zowel de open als de gesloten broedfase.

Het virus dat latent aanwezig is en in bijen de winter doorkomt, zal pas bij een verlaagde weerstand van het volk tot ontwikkeling komen. Ziektes als nosema, een te hoge concentratie parasieten (tracheeën- of varroamijt), of een te lange slechtweer periode met

Een raat uit een volk met ernstig zakbroed heeft symptomen die vergelijkbaar zijn met de klinische verschijnselen van Amerikaans vuilbroed. Foto's Peter Elshout.

Kenmerkend voor zakbroed is de opgeheven kop van de dode of stervende larve.

De stervende larven verkleuren donker. Links een nagenoeg geheel verkleurde dode larve - rechts een nog witgekleurde larve, beiden met opgeheven kop.

een tekort aan pollen, kunnen aanleiding zijn voor een uitbraak van zakbroed. M.a.w., zakbroed kan gezien worden als een ziekte die afhankelijk is van factoren. Is de ziekte eenmaal uitgebroken en is er geen afvliegen van oude en besmette bijen mogelijk dan neemt de ziekte een epidemische vorm aan en raakt nagenoeg iedere bij en iedere larve besmet. De voedsterbijen besmetten de jonge larfjes met hun besmet voedsap en de jonge, pas geboren poetsbijen raken besmet bij het ruimen van de nog wit gekleurde zieke larven en de pas gestorven larven. Is de dode larve volledig donker gekleurd dan vormt ze nog amper besmettingsgevaar. Het virus is alleen levensvatbaar in witte

*Het is geen schande een ziekte
op de stand te hebben.
Het is wel een schande daartegen
niets te ondernemen.*

(E. Faltus)

levende larven en nog korte tijd in de pas gestorven larven. De opgedroogde resten van de larven zijn vrij van infectieus viraal materiaal en dus ongevaarlijk. Door het wegvallen van een nieuwe generatie bijen, verdwijnt ook de poetsdrift in het volk. Het volk vervuult, kwijnt weg en zal uiteindelijk aan de ziekte en aan andere bijkomende kwalen sterven.

Verspreiding van de ziekte

Verspreiding van de ziekte is mogelijk door roverij en vervliegen. Eerder echter zal de imker de ziekte verspreiden bij het verdelen van de ramen met broed van het slecht functionerende volk, dat op dat moment al ziek is. Door de betere toestand van het adoptievolk of door betere weer- en drachtomstandigheden kan het zijn dat de klinische symptomen van de ziekte niet optreden. Lichte besmettingen worden vrijwel nooit door de imker waargenomen.

Bestrijding van de ziekte

Heling is alleen mogelijk als de ziekte in beperkte mate voorkomt en als de dracht en de weersomstandigheden goed zijn. De imker kan daarbij helpen door het getroffen volk krap te zetten, de besmette raten te verwijderen en de poetsdrift door dracht of door spaarzaam voeren te stimuleren. Daarnaast zullen secundaire oorzaken zoals een te hoge mijtenpopulatie bestreden moeten worden. Volken met een ernstige aantasting, waarin nog nauwelijks bijen geboren worden, zullen gedood moeten worden. In verband met de secundaire besmettingen, zoals roer, nosema en amoebiase is het wenselijk de kast en de raten te ontsmetten. Ontsmetten kan met ijsazijn, door uitwassen met heet, 6% sodawater en/of door uitbranden. Raten met broed van deze volken kunnen zonder gevaar voor besmetting via de was, in de wassmelter gesmolten worden. Raten met voer en broedvrije raten vormen op geen enkele wijze een gevaar voor besmetting met het zakbroedvirus.

bijen

DE LEZER SCHRIJFT

Het opslaan van ramen

In het maandblad van oktober las ik over het opslaan van bijenramen. Mijn bijenramen sla ik op in een paar diepvrieskisten van 500 liter. Hierin heb ik een raamwerk gemaakt. In het kleine voorvriesvak bewaar ik de kunstraat, kap en andere materialen. Het zijn oude diepvriezers die geen dienst meer doen. Wij hebben hier in Drente op de radio een ruilprogramma. Via dit programma heb ik een oproep geplaatst en kreeg wel twintig reacties. Hierbij waren vier diepvrieskisten die ik gratis kon komen afhalen. Het werkt fantastisch en het materiaal wordt op deze manier mooi afgesloten.

B. Regtop, Sleen

PPO-Bijen heeft de handen vol

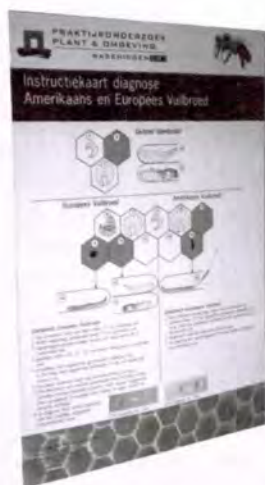
Ton Thissen

Het bezoeken van Open dagen is voor veel mensen aantrekkelijk omdat men dan eens onbelemmerd en onbekommerd kan doordringen tot ruimten en omstandigheden waarvan men zich tot nu toe slechts een voorstelling kon maken. De kantoren en het laboratorium bleven tijdens de Open dag PPO-Bijen op 29 oktober jl. buiten het gezichtsveld van de bezoekende imkers. Dat had te maken met het feit dat die onderkomens (in gebouw 107) hemelsbreed bijna een kilometer verwijderd liggen van de voor deze dag ingerichte expositieruimte annex bijenstand. Daar stond – om zo te zeggen – alles open, met name in die zin dat alle medewerkers van PPO-Bijen aanwezig en aanspreekbaar waren en de bijen op de bijenstand bij zo'n 18 à 20°C vlogen alsof het augustus was.

328

Het team van Tjeerd Blacquièr is sinds een jaar volledig werkzaam in Wageningen. Onderzoek plegen is de belangrijkste bezigheid. Naast Tjeerd houden zich daar Sjef van der Steen, Jeroen Donders, Lonne Gerritsen en Bram Cornelissen mee bezig. Caroline Koopsen fungeert als managementassistente en Daan Jaspers verzorgt de bijen. Nu die allemaal verzameld zijn op de winterverzamelplaats aan de Kieiekampsteeg 32 tel ik zo'n 150 spaarkasten en ± 100 minibeuten.

Vanzelfsprekend vindt er voortdurend onderzoek aan de varroamijt plaats. PPO-Bijen beschikt op dit moment bijvoorbeeld over een 20-tal mogelijk iets resistente koninginnen uit een natuurlijk selectieproces van een aantal jaren op Gotland (Zweden). Ook de bestuiving krijgt veel aandacht. In dit verband wordt momenteel b.v. gekeken naar de invloed van verschillende kasdekken (daken van kassen) op het gedrag van de bijen. Sommige soorten plastic houden het UV-licht tegen met het gevolg dat de bijen (en de hommels) de weg kwijtraken. Bijenziekten krijgen ook veel aandacht, en natuurlijk gaan voortdurend de door de imkers toegestuurde bijenmonsters onder de loep om na te gaan welke ziekte ze onder de leden hebben. Daarbij valt de opmars van het Europees vuilbroed op. Volgens Lonne Gerritsen zijn nogal wat kwalen terug te voeren op een varroa-aantasting. Het immuunsysteem van de bijen krijgt ten gevolge daarvan zoveel te verduren dat allerlei ziektes zomaar de kop kunnen opsteken. Consequente bestrijding van de varroamijt is en blijft derhalve geboden. Een nog weer ander onderzoeksobject betreft het bepalen van de invloed van in de land- en tuinbouw toegepast bestrijdingsmiddelen op nectar- en stuifmeelverzamelende insecten. Het liep niet storm op 29 oktober, maar het was gezellig druk zodat iedereen volop de gelegenheid kreeg na te gaan en na te vragen wat er o.a. met zijn jaarlijkse geldelijke bijdrage gebeurt. Dat is een heleboel.

Aandacht voor Amerikaans en Europees vuilbroed.

De ± 100 minibeuten. (foto's: T. Thissen)

Themadag op 18 februari 2006

Wim Joosten, secretaris NoN-Bijeen

Op verschillende manieren gaan imkers en overheid (met o.a. praktische ondersteuning) om met de bijenhouderij. We krijgen echter steeds meer te maken met – door verschillende landen goedgekeurde – regels van de Europese Unie. Bijvoorbeeld over de verbetering van de bijenhouderij door voorlichting en onderzoek, en over de verzorging van honing. De regelingen en daarbij behorende subsidies worden soms verschillend toegepast.

Kijkend naar de grote overeenkomsten, gemeenschappelijke belangen voor het behoud van gezonde bijen en het toenemende grensverkeer van imkers en bijen hebben vertegenwoordigers van *Kreisimkerverband Leer* en de *Projectgroep NoN-Bijeen* besloten op zaterdag 18 februari 2006 te Bunde een gezamenlijke bijeenkomst te organiseren rondom het thema: *reizen met gezonde bijen*.

Beide groepen hebben deskundige sprekers uitgenodigd om hier wat over te vertellen.

Projectgroep NoN-Bijeen (Noord-oost Nederland Bijeen) is een Projectgroep Verbetering Bijenhouderij van de VBBN-Groepen Groningen, Drenthe, Overijssel-Oost, waarin de algemeen secretaris de VBBN vertegenwoordigt (met groep Friesland is nauw overleg).

De secretaris van NoN-Bijeen zal te zijner tijd de secretarissen van de subverenigingen van voornoemde groepen en aanverwante verenigingen een uitnodiging, het programma en een aanmeldingsformulier sturen.

Inl.: wijo@home.nl

Cursus pollenanalyse

In januari organiseert NECTAR (Netherlands Expertise Centre for Tropical Apicultural Resources) in samenwerking met de imkervereniging Utrecht en de Commissie Bijenproducten van de gezamenlijke Nederlandse imkerverenigingen c.q. -bonden een cursus pollenanalyse voor imkers.

Tijdens de cursus pollenanalyse zullen o.a. de volgende onderwerpen behandeld worden: de techniek waarmee het pollen uit de honing verkregen wordt, het maken van een microscopisch preparaat, de kenmerken waardoor pollen door de microscoop te determineren zijn en de telling van pollen. Verder zal de vraag aan de orde komen hoe hoog het pollenpercentage moet zijn om een honing met een plantennaam te etiketteren. De cursus zal gehouden worden op zaterdag 21 januari van 10.30 tot 16.00 uur in het gebouw waar de unit

Tropische Bijen van Universiteit Utrecht is gehuisvest, Centrum Gebouw Noord, Padualaan 14, De Uithof. Er wordt een bedrag van 5 euro aan administratiekosten gevraagd, contant te voldoen op de cursusdag. Aangezien er slechts plaats is voor een beperkt aantal deelnemers moet u zich van te voren opgeven voor deze cursusdag. Dat kunt u doen bij: Rinus Sommeijer, tel: 030 253 5425, e-mail: m.j.sommeijer@bio.uu.nl of Jaap Kerkvliet, tel: 0546 624 024, e-mail: jdkerkvliet@solcon.nl

Specialist in Bijengezondheid

Commissie Bijenteeltonderwijs

De commissie Bijengezondheid en de commissie Bijenteeltonderwijs hebben het plan opgepakt om in het najaar van 2006 een cursus te organiseren die mensen opleidt tot specialisten op het gebied van de bijengezondheid in Nederland. De bedoeling is dat inzicht verkregen wordt in de diverse ziektebeelden van de meest voorkomende ziekten op dit moment en de daarbij passende en volgens de wet ook mogelijke behandelmethoden.

Voor de uitvoering van de cursus wordt gebruik gemaakt van bestaande literatuur (ook Duits- en Engeltaalige) en van samengestelde readers.

U moet rekenen op zeker twintig dagen les en twintig dagen zelfstudie, verspreid over het gehele cursusjaar 2006/2007.

De kosten zullen zeker €500,- p.p. bedragen. Daarnaast kunt u rekenen op mogelijk extra kosten voor bezoek aan een symposium of studiedag elders. Deelnemers aan deze cursus moeten beschikken over een diploma Opleiding Leraar Bijenteelt A of bekwaamheid op basis van werk en opleiding op gebied van didactiek en/of gezondheid.

Slechts maximaal twintig personen kunnen deelnemen. Er zal veel gebruik gemaakt gaan worden van docenten en materiaal van niet-Nederlandse bodem. Voordat definitieve afspraken en kosten gemaakt gaan worden wil de Commissie graag weten hoeveel animo er is voor deze cursus. Daarom vragen wij u nu reeds uw belangstelling voor deelname aan deze cursus kenbaar te maken.

Meld u zich daarom z.s.m. aan bij onderwijs@vbbn.nl o.v.v. cursus 'Specialist in Bijengezondheid' of bel tussen 09.00-14.00 uur Marga Canters, 0317-422 422 (niet op woensdag). Een formulier voor officiële aanmelding krijgt u t.z.t. toegestuurd. Zie ook BIJEN 14(11): 310 (2005).

Drentse activiteiten

Denk aan Drente en je denkt aan uitgestrekte heidevelden en hunebedden. De uitgestrekte heidevelden zijn teruggebracht tot heideveldjes, maar de hunebedden, opgebouwd uit massieve keien, zijn er nog steeds. Via de hunebedden neem ik u mee naar het wereldje van de Drentse imkers. Ook zij hebben namelijk een aantal keien in hun midden. Daar is in de eerste plaats de kei Gerrit Freije van de imkervereniging Zuidlaren die met een groep vrijwilligers bevruchtungsstation Schier in stand houdt. Daarnaast organiseren een aantal keien van deze vereniging jaarlijks de markt van melk en honing op de Grote Brink te Zuidlaren.

Ook vorig jaar was dat op 6 augustus het geval. Een onweersbui dreigde de boel te verknallen, maar met balen stro werd alles begaanbaar gehouden. Op deze 'markt van Melk en Honing' organiseert het 'Bijkersgilde' van genoemde vereniging de jaarlijkse honingkeuring. Er was heel wat te keuren, maar liefst zeventig inzendingen! Als de honing voldoet aan de gebruikelijke eisen wordt daarna uit de categorieën vloeibare,

kristalliserende, gekristalliseerde en crènehoning de beste combinatie van twee potten gekozen. De inzender daarvan wordt Algemeen kampioen. Imker Ab Strijk uit Dalen ging dit jaar met de eer strijken en werd net als in 2002 en 2004 ook nog eens Drents kampioen. In 2003 werd hij uitgeloot. En dan te weten dat deze imker pas in 1999 begon met de cursus bijenteelt voor beginners. Over keien gesproken! Mijn nieuwsgierigheid was gewekt, hier komt zijn verhaal.

Honingkeuring op de 'markt van Melk en Honing'

De kiem is gelegd

'Als kleuter kreeg ik thuis een deksel met pollepel in de handen gedrukt en werd bij een zwerm in de appelboom geposteerd met de instructie zoveel mogelijk lawaai te maken want dan zou de zwerm blijven hangen. Ondertussen werd mijn vader van het land gehaald om de zwerm te scheppen. Mijn volgende herinnering uit die periode was het slachten van de bij. Slachten van de bij klonk mij niet vreemd in de oren want mijn vader was naast keuterboer ook huisslachter. Van messen, schietmasker en ander slachtgereedschap was echter geen sprake. Slechts een schep, zwavel-lapje, lucifers en gras voor het afdichten van de vlieg-gaten waren nodig. Na de slacht bleven de korven leeg en verdwenen de bijen voor mij uit het zicht en ook uit mijn leven. Vele jaren later kon ik gebruik maken van een uittredingsregeling en dan ga je op zoek naar een zinvolle invulling voor de zeeën vrije tijd die op je afkomen. Je krijgt ook wat meer tijd voor het afleggen van bezoeken en zo kwamen we bij een vriendin van mijn vrouw. De dames kenden elkaar vanuit een gezamenlijk verenigingsleven. Het was de familie Freije, jawel dezelfde als van Schier. Terwijl de dames over hun gezamenlijke interesses praatten toonde Gerrit mij zijn bijenstal. Dat ging gepaard met een vurig betoog over het imker zijn en het leven van 'zijn' carnica-bijen. Hij rook als het ware mijn passief aanwezige interesse en na een paar opmerkingen van mijn kant stelde hij simpel: 'je weet er al heel veel van en moet imker worden'. Gerrit zou informeren of en waar een cursus gegeven werd. Het eerste volkje zou ik van hem krijgen.

De kiem schiet wortel

Daarna ging alles heel snel. Februari 1999 cursus bijhouden voor beginners, juni 1999 eerste carnica-volkje in de tuin. In 2000 cursus voor gevorderden. Met medecursisten werd de moerentrein opgewacht. Een koninginnenteeltdag werd bijgewoond, lezingen werden gevolgd over ziekten en honingbehandeling, het overlarven werd geleerd van Carl Drescher in Meppen, een lidmaatschap van de VBBN en diverse onderafdelingen volgden enz. Het eerste volkje was goed ingewinterd en gaf op 30 april al een zwerm. Deze werd geschept en koel weggezet. Niet wetende dat de schepkorf aan de onderzijde ventilatie nodig had werd dit mijn eerste ongewilde bijenslacht. Maar niet getreurd, ik had nog een volk over. Ik heb het geweten, want de F-16's gingen dwars door de beukenhaag naar de buurman. Ik moest op zoek naar een andere standplaats. Gevonden bij een boer (oud

imker). 's Avonds gebracht, volgende dag telefoon. Boer gestoken, kast verplaatst naar de rand van een weiland van dezelfde boer. De koeien durfden niet bij de drinkbak. Een braak liggend stukje grond bracht rust in de tent. Toen ik met de cursus begon heb ik gezegd genoeg te hebben aan hooguit enkele volken. Ik beloofde mijn vrouw met het imkeren te stoppen wanneer de bijen te veel van mijn vrije tijd zouden vergen en er geen tijd zou overblijven voor andere leuke dingen. Gerrit zorgde voor een tweede carnica-volkje en de twee volken werden er drie. Extra materiaal werd aangeschaft, maar dat was binnen de kortste keren allemaal in gebruik. Zeven volken. Nieuw (reserve)materiaal aangeschaft, vijftien volken. Vanaf toen geen reservemateriaal meer aangeschaft. Inmiddels gaat de jaarlijkse reis naar koolzaad en heide, gaan we er zomers maar enkele dagen op uit en de vakantie wordt in de winter gepland'. Herkenbaar toch?

In de schaduw van grote keien zijn er altijd keitjes die door hun 'klein' zijn weinig aandacht krijgen, totdat zij zelf de aandacht opeisen. Foto's: S. Sipma, Haren (Gn.)

Een publieksprijs

In de schaduw van grote keien zijn er altijd keitjes die door hun 'klein' zijn weinig aandacht krijgen, totdat zij zelf de aandacht opeisen. Dat gebeurde ook tijdens de markt van melk en honing. Het zit zo. Naast de officiële honingkeuring was er dit jaar voor de tweede maal een publieksprijs ingesteld door de Stichting Locale lekkernijen. Hierbij gaat het om de aantrekkelijkste presentatie, gekoppeld aan de beste smaak van de ingeleverde potten honing. Door circa honderd personen op de markt is er geproefd. Uit de resultaten van dit bezoekerspanel kwam als winnaar van de wisselbeker uit de bus de bijna 10-jarige Elien Sipma uit Haren. Zij heeft al vier jaar een bijenvolkje en is lid van BijKidzzzz, de jeugdclub van de imkervereniging Zuidlaren. Zij won haar ereprijs met een pot lindehoning voorzien van een zelfgemaakt kleurrijk etiket. Uiteraard heeft ze op school veel over de bijen verteld. Gefeliciteerd Elien! Was er al eens eerder een (ontkiemende) dame Drents en/of Algemeen kampioen?

Eierenleggende werkbijen

In BIJEN 14(9): 232-233 (2005) hebben we kennis gemaakt met Dr. Mangum en zijn onderzoek naar het gedrag van eierenleggende werkbijen (EWB). Het invoeren van een koningin in een dergelijk volk is bijna altijd tot mislukken gedoemd. Uiteraard wist Dr. Mangum dit ook en in plaats van een reddingsoperatie uit te voeren gebruikte hij het volkje om meer aan de weet te komen over de gedragingen ervan. Zijn verslag. 'Ik was benieuwd hoe de bijen zouden reageren als ik ze een stukje nieuwe raat met eitjes zou geven. Worden de eitjes van de koningin opgegeten en vervangen door zelf gelegde eitjes of zouden ze de cellen ongemoeid laten? Hoeveel moerdoppen zouden worden aangezet en eventueel weer worden afgebroken? Om op deze vragen een antwoord te vinden maakte ik eerst een foto van het stuk raat met daarin welgeteld 132 eitjes. Op de foto van 24 uur later telde ik 52 cellen met meer dan een eitje. Het leek erop alsof de werkbijen hun eitjes hadden gelegd naast het aanwezige eitje van de koningin. Het was mogelijk dat ze het eitje van de koningin hadden opgegeten en vervangen door zelf gelegde eitjes, maar dat leek me niet het geval. Nadat het broed was verzegeld waren er slechts veertig cellen met werksterbroed. Niet meer dan 30% van de aanvankelijk aanwezige eitjes bereikten dus dit stadium. Het meest verrassende vond ik echter dat er door de bijen geen enkele redcel was aangezet op het open broed in de raat. Naar het 'waarom' is het gissen. Toch wil ik een poging wagen. Zouden de EWB als

pseudokoninginnen met elkaar wellicht zoveel pseudokoninginnestof produceren dat de bijen zich niet meer moerloos voelden en er geen doppen werden aangezet? Het volkje had meer verrassingen in petto, waarover later'.

Het weer in december

Voor het midden van ons land geldt over de periode 1971-2000 als normaal 44 uren zonneshijn, 77 millimeter neerslag en een gemiddelde maximumtemperatuur van 6,4°C.

Decembermaanden

Jaar	Zon (uren)	Neerslag (mm)	Max.temp °C
2000	+ (66)	N	+
2001	+ (67)	N	- (5,8)
2002	-	N	-
2003	+ (64)	N	+ (6,9)
2004	N	- (49)	N

Geraadpleegd

Dr. Mangum Wyatt A., The unseen world of laying workers. The 'American Bee Journal' 144(11): 841-844.

advertentie

IMKERSHOP 'HET BIJENHUIS'

Een imker met verstand
wordt bij Het Bijenhuis vaste klant

Voor snelle bestelservice

tel 0317 422 733

fax 0317 424 180

e-mail bijenhuis@vbbn.nl

Grintweg 273

6704 AP Wageningen

online winkelen bij www.vbbn.nl

Imkeren in gezinsverband

Leven met een imker

Ik weet niet hoe het u vergaat als partner van een imker, maar mij heeft het wel wat moeite gekost. Laten we bij het begin beginnen. Jaren geleden waren wij in Engeland op vakantie en zagen we een reportage over het leven van Broeder Adam. We vonden het zo interessant dat we besloten om Buckfast Abbey te bezoeken. We zagen van alles, maar geen bijen. De interesse bleef maar stond een aantal jaren op een laag pitje. Er kwamen kinderen en we dachten er niet meer aan. Intussen hadden we aan onze Engelandreizen aardig wat vrienden overgehouden. Na enkele jaren ging een Engelse vriend verhuizen. Hij had een huis gekocht met twee bijenkasten. Daar moest hij goed voor zorgen, anders ging de koop niet door. Onze aandacht werd weer gericht op de bijen, en we besloten ons samen op te geven voor een cursus imkeren. We haalden onze diploma's. We hadden ieder onze eigen apidea waaruit ons eerste volk zou groeien. Daar begon het al: mijn koningin werd niet bevrucht. En het duurde drie koninginnen voor er sprake was van een volk in wording. Er werd niets gezegd. Maar ik wist: dit was geen goede start.

Drachtplanten

Na de cursus begonnen er bij mijn partner vreemde interesses de kop op te steken. Was het voor de cursus nog: "jij wilde een tuin, dus hij is helemaal van jou"; na de cursus werd er toch wel zwaar op aangedrongen dat er zeer veel bijvriendelijke planten in de tuin werden gezet. Van mij werd dan ook verwacht het onderscheid te kunnen maken tussen drachtplanten en andere planten, want: drachtplanten eerst! Ook maakten op eens de bijen uit of we in het weekend wat konden gaan doen of niet. "Ik moet doppen breken; ik moet voeren; ik moet een nieuwe broedkamer plaatsen" bepaalden onze vrijheid in hoge mate. En samen werken in de bijen, daar was geen sprake van. We dachten dat het leuk was om samen een hobby te hebben, maar niets bleek minder

waar. Praten over hoe we het best voor een volk konden zorgen, liep altijd uit op twee meningen die niet verenigbaar bleken. Nee, dat kwam onze relatie niet ten goede. Al heel snel heb ik mijn volk aan mijn zoon overgedaan. Zo werd ik van mede-imker tot partner van een imker.

Eigenzinnig

Bent u wel eens mee geweest naar een bijenmarkt? Dan weet u, dat u meegaat voor spek en bonen. Want komen imkers elkaar tegen dan krijg je vriendelijk maar afwezig een hand. En u weet dan net zo goed als ik, dat we het volgende moment niet meer meetellen. Er ontspint zich een gesprek over bestrijding van de varroamijt en over F1-moeren die tegenvallen en wanneer je het best met wat voor suiker kunt inwinteren. En tot mijn verbazing knikt iedereen van ja en wordt er meegepraat. Maar op weg naar huis klinkt het heel anders. En thuis gekomen doet hij alles weer gewoon zoals hij denkt dat goed is. Volgens mij vormen imkers een eigenzinnig volkje. Honderd imkers betekent ook honderd verschillende meningen.

Propolis

En wat dacht u van propolis? Dat is toch wel een fantastisch goedje! Het werkt ontsmettend en is overal goed voor. Behalve dan voor je tapijt, je nieuwe leren schoenen, je laminaat. En laten we vooral de kleren niet vergeten. "Moet je niet even oude kleren aan?" "Nee, ik hoef alleen maar even de voerbakken bij te vullen." Maar er moesten ook nog wat doppen gebroken worden en nou zit er propolis in de gisteren gekochte nieuwe broek. En dan nog een laatste puntje. Raakt u ook altijd de fijnste plastic bakjes kwijt om er even de ontzegelwas in te doen? Natuurlijk krijg je die nooit meer terug want eerst moet de laatste honing er nog door de bijen worden uitgegeten en daarna blijken ze vol te zitten met ... jawel, propolis. Ach, bijen en partners, wat kun je er anders mee doen dan geduld voor ze opbrengen en intens van ze te houden.

Helma Schippers is de partner van Hennie Peters.

ur	Mededelingen door de dagvoorzitter	
	Start van de lezingen	
	M. van Iersel: Europese bijenrassen en hun eigen	
	H. Többen: Zachttaardige bij in Nederland een "must"	
	Th. de Ronde: Nederlandse bij en hoe houd ik ze zo zuiver mogelijk	
	P. Verkooijen: Buckfastteelt	11
10.30 uur	Start parallelprogramma	
	Mevr. L. Vermaas en C. Stoutjesdijk: Bloemschikken	67
	Mevr. Jeanette Koene: Origami	88
10.30 uur	Start workshops	
	Teeltgroep Marken + KI	
	Rein ter Horst: Bijensteektherapie / Apitherapie	
	Bijengezondheidszorg, dhr. D. Potjer: Bestrijdingsmiddelen	

Nachtschade (*Solanum L.*)

(Afb.1) Bitterzoet (*Solanum dulcamara L.*) is de enige nachtschade die volledig inheems is in ons land.

(Afb.2) De Zwarte Nachtschade (*Solanum nigrum L.*) heeft witte bloemen; haar bessen zijn aanvankelijk groen en vervolgens gitzwart; zij geven de naam aan de soort.

Het geslacht Nachtschade (*Solanum L.*) bestrijkt met haar 1.500 soorten bijna de helft van de zeer omvangrijke Nachtschadefamilie (*Solanaceae*). Haar vertegenwoordigers leveren producten met een hoge voedingswaarde; anderzijds zijn haar leden veelal giftig en - waar dit in geringere mate het geval is - worden zij aangewend voor medicinaal gebruik. Haar sierwaarde vindt steeds meer waardering en leidt tot een steeds groter aantal cultivars. De meeste soorten treft men in Latijns Amerika aan of zij komen er vandaan; de verspreiding evenwel is wereldwijd. Bestuivers zijn vooral diverse bijensoorten en zweefvliegen; in enkele gevallen doen ook vlinders en kevers mee aan de bestuiving. Veel soorten leveren nectar en pollen; andere hebben alleen pollen in de aanbieding en bieden ook aan onze honingbijen een welkome aanvulling op het menu.

(Afb.3) De bloemen van de cultivar *Jasminoides* geven een goed beeld, hoe een nachtschade-bloem er uit ziet.

De bloem

De bloem is 5-talig (afb.3). De vijf kelkbladen gaan meestal schuil onder de kroon; op afb.5 is te zien hoe zij de vrucht dragen. De vijf kroonbladen zijn stervormig gespreid, meestal diep gespleten en vaak teruggeslagen. Op de voet van de kroonbladen staan de vijf meeldraden ingeplant: de helmtdraden zijn kort en dragen de langwerpige helmknoppen, die samen een kegel vormen rond de stamper. Aan de binnenzijde komt het poedervormige pollen vrij via kleine poriën; het moet door 'gonzen', zeer snelle trilbewegingen met de vleugelspijeren, worden losgetrild. Door de hangende positie van de bloem krijgt de bestuiver het pollen op haar haren om het vervolgens af te geven aan de stempel van de volgende bloem; de rijpe stempel steekt buiten de strooikegel uit, waardoor zelfbestuiving wordt voorkomen. Rond het vruchtbeginsel liggen ringvormig de nectariën. De vrucht is een bes of doosvrucht.

Bitterzoet en Zwarte Nachtschade

Bitterzoet (*Solanum dulcamara L.* (afb 1)) is een rijk bloeiende plant, die liaanachtig enkele meters ligt of klimt langs bosranden, heggen of oevers van rivieren en beken; de enige Nachtschadesoort die volledig inheems is in ons land.

De bloemen, die in rijke trossen aan stelen uit de bladoksels tevoorschijn komen, hebben een paars/violette kroon (afb 4). Aan de voet van ieder van de

(Afb.4) Bitterzoet; glanzende schijnnectariën aan de voet van de kelkblaadjes trekken bijen en zweefvliegen aan.

((Afb.5) De felrode bessen van Bitterzoet zijn bijzonder giftig.

De Zwarte Nachtschade (*Solanum nigrum* L.) is een mondiale plant (afb.2), die ook in onze streken al duizenden jaren volop voorkomt op bewerkte en bemeste landbouwgronden: een typische akkerplant, eenjarig, die in de lente ontkiemt en in de late zomer/herfst haar grootste omvang krijgt; bij de eerste vorst sterft zij af. De bloemkroon is wit; de groene en vervolgens zwarte bessen zijn zeer giftig. De stengels zijn licht giftig en worden medicinaal gebruikt om haar kalmerende, verdovende werking. Naar de drachtwaarde is weinig onderzoek gedaan; zeker is, dat ook honingbijen erop vliegen en met een zachtgeel pollenklompje thuishkomen.

Aardappel en Tomaat

De aardappel en de tomaat komen van oorsprong uit Bolivia en Peru (het Andesgebergte). Om haar voedingswaarde verscheepten Spanjaarden haar in de 16de eeuw naar Europa, maar lieten na de bestuivers mee te nemen.

Van de talloze cultivars van de Aardappel (*Solanum tuberosum* L.) zijn de bloemen volkomen gedegene-reerd en kunnen niet meer tot vruchtzetting komen;

vijf kroonslippen zijn twee groenachtig glanzende vlekken te zien met witte rand: het zijn schijnnectariën die insecten moeten lokken. Nectar levert de bloem niet. De plant geeft rijkelijk pollen af aan hommels en andere bijen die het uit de poriën tevoorschijn trillen; ook zweefvliegen of kevers profiteren ervan. Honingbijen kunnen zó intens met de schijnnectariën bezig zijn, dat ook zij het pollen vrij krijgen en op haar haren meenemen. De bessen zijn felrood en giftig (afb. 5). Haar naam dankt de plant aan het feit, dat de stengel, als je deze pruimt, eerst bitter smaakt, maar gaandeweg het kauwen zoeter wordt.

De Zwarte Nachtschade

(Afb.6) De bloemen van de Aardappel zijn schitterend, maar niet functioneel.

(Afb.7) De bloemen van de Aardappel kunnen ook zeer veelkleurig zijn

(Afb.8) Bij vele cultivars van de tomaat komt de stempel niet meer buiten de pollenkoker; telers hopen er zelfbestuiving mee te bevorderen.

(Afb.9) Een lichtblauwkleurige variant van de *Jasminoïdes*.

de plant kan zich alleen nog vegetatief vermeerderen via de wortelknol. Nectar biedt de bloem niet en het weinige pollen is volkomen steriel en heeft nauwelijks nog voedingswaarde. Bestuivers tonen dan ook geen enkele interesse, hoe rijk een veldje ook in bloei kan staan. (afb. 6 en 7).

Bij de oorspronkelijk wilde Tomaat (*Solanum lycopersicum* L. (afb. 8)) uit Peru steekt de rijpe stempel ver buiten het pollenkokertje, waardoor zelfbestuiving wordt bemoeilijkt. Een gespecialiseerde bestuiver, een solitair, zorgt voor een goede kruisbestuiving. Zonder deze bestuiver komen telers van het cultuurproduct in de problemen. Men maakte de plant zelfbevruuchtend en meer geschikt voor zelfbestuiving, o.a. door de stempel binnen het kokertje te houden. Ook zelfbestuiving echter gaat niet vanzelf: nog altijd is hulp van buitenaf nodig om het pollen vrij te trillen uit de helmknoppen: trimmachientjes, hommels, honingbijen, angelloze bijen (Australië), geen van deze kunnen de oorspronkelijke bestuiver volledig vervangen. Voor een honingbij is de tomaat een zeer matige pollenleverancier; de bij krijgt het pollen maar moeilijk vrij; alleen in hoge nood begint zij er aan. Nectar levert de bloem niet.

Pseudo-scorpionen

Beste imker vrienden,

In mei 2004 heb ik pseudo-scorpionen van de soort *Pselaphochernes* losgelaten in mijn bijenkasten. Sindsdien doe ik niets meer aan varroabestrijding; dat wordt namelijk gedaan door mijn pseudo-scorpionen. De pseudoscorpioen *Pselaphochernes* is een spinachtig diertje dat een uitstekende predator blijkt te zijn en goed als bio-bestrijder tegen de varroamijt ingezet kan worden en wel om de volgende redenen:

1. Dat ik zes kerngezonde bijenvolken heb (eenieder is welkom om ze te bezichtigen).

2. Dat er een landelijke proef gaande is waarbij een aantal imkers meedoet onder meer via het imkerforum (www.imkerforum.nl). De reacties, onder meer die van

336 Cees van Holland, zijn bijna allemaal hetzelfde. Met pseudoscorpioen behandelde kasten hebben weinig varroamijten. Eergisteren kreeg ik nog een mailtje van Eddy Geurtsen uit Hengelo. Hij schreef 'Wat viel me op? Er lagen maar een paar mijten onder, maar ik moest ze letterlijk met de loep zoeken! Er zaten inderdaad leeggezogen mijtenresten bij. Het lijkt dus dat de pseudo-scorpionen hun werk doen...'. Dezelfde geluiden van onder meer Garrit Kelholt uit Kinderdijk die vorig jaar als eerste aan de proef meedeed. Hij heeft mij verteld dat hij dit najaar niets tegen de varroamijt gaat ondernemen. Mirjam Goudriaan, die twee korven heeft staan op het Archeon idem dito. Harmen van der Ende uit Terschelling heeft zelf een proef op touw gezet. Hij gaat door met een viertal kasten niet meer te behandelen met wat dan ook. Een andere imker uit Terschelling, Willem van Leeuwen, belde mij onlangs op met de mededeling dat het imkeren weer hetzelfde is als vroeger. Jeroen Brandt, dephouder van het Bijenhuis Wageningen (subvereniging Rotterdam), wilde eigenlijk al zijn volken tegelijk behandelen. Dit heb ik hem destijds afgeraden omdat het om een proef ging. Hij vindt inmiddels ook dat we de pseudo-scorpioen moeten aanbieden via het Bijenhuis. Inmiddels zijn er ruwweg zo'n honderd kasten in Nederland behandeld met de pseudoscorpioen.

3. Dat ik het wetenschappelijk bewijs heb gevonden. Afgelopen maart heb ik nimfen van de pseudoscorpioen in een bodemmonster, dat onder een bijenkast was genomen, gevonden. Ik heb tot twee keer toe waargenomen dat een pseudoscorpioen in gevangenschap een varroamijt heeft gegeten. De eerste keer is zeker noemenswaardig. In een kweekbakje waarin vier pseudoscorpionen huisden bood ik een varroamijt aan een in een holte wachtende pseudoscorpioen. Omdat de mijt precies voor het holletje lag kon ik de

Piet van Duyteren (rechts) in gesprek met bezoekers van de Veenendaalse bijenmarkt.

Foto: Rita van Biesbergen, Mugmedia Wageningen

pseudoscorpioen moeilijk waarnemen. Per ongeluk liet ik mijn loep vallen. De geschrokken pseudoscorpioen verliet hierdoor echter haar holletje en verdween met haar prooi, die ze vasthield in een van haar scharen naar een nieuwe schuilplaats. Nu kon ik het hele tafereel volgen en inderdaad zoals ook beschreven staat in de '*Biology of Pseudoscorpions*' van Peter Weygoldt (hierin wordt beschreven hoe de predator in het algemeen te werk gaat), gebeurde het volgende. De mijt werd een uur lang bewerkt door zijn belagster die gif vanuit haar schaar in verschillende lichaamsopeningen van de prooi bracht. Hierna kroop de pseudoscorpioen tegen haar prooi aan en zoog deze leeg, net zoals een spin dat doet. Alleen een schilletje (exo skelet) bleef achter. Deze proef heb ik meteen herhaald. Uiteindelijk vond ik twee exo skeletten van de varroamijt. Het zijn nu deze schilletjes waar het mij om gaat. Deze vinden imkers nu onder op hun schuifladen. Ik denk dat bio-imkers zonder dat ze er erg in hebben, pseudo-scorpionen in hun kasten hebben. *Pselaphochernes* komt gewoon voor in Nederland en zal in een omgeving zoals een gifvrije bijenkast goed gedijen. Het is verder interessant om te weten dat in met pseudoscorpionen behandelde kasten voornamelijk op darren wordt geparasiteerd! Ook leuk om te weten is dat de ontwikkeling van *Pselaphochernes* iets achterloopt bij die van de varroamijt waardoor de meeste 'schade' in het vroege voorjaar wordt veroorzaakt. Dit in tegenstelling tot bijvoorbeeld kasten die met organische zuren worden behandeld, waar de schade zich vooral in de late zomer manifesteert.

Piet van Dugteren, Talmastraat 59a, 3038 SL Rotterdam
E-mail karipiet192@msn.com

AVB-beleid

Geachte redactie,
Hierbij reageer ik n.a.v. het bericht uit BIJEN 14(9): 247-248 (2005): 'Bijhouderij verantwoordelijk voor de bestrijding van AVB' van de Bedrijfsraad. Mijn reactie is uiteraard ook beïnvloed door het bijwonen van de presentatie op 8 oktober jl. op de lerarendag in Wageningen. Daar werd de instructiekaart 'Diagnose Amerikaans vuilbroed en Europees vuilbroed' en 'Bestrijding van AVB Uitvoeringsdraaiboek' uitvoerig en uitstekend door PPO-Bijen toegelicht en besproken.

Allereerst en dat mag best gezegd worden, gaat het onderwerp vooral om een ordinair onderdeel van de bezuinigingsdrift van het huidig kabinet, helaas met goedkeuring van de meerderheid van onze volksvertegenwoordiging. De bedrijfsraad heeft kennelijk vooralsnog 'de schade' weten te beperken. Althans dat mag ik concluderen vanwege het dankwoord dat Aat Rietveld namens zichzelf, maar onder luid applaus op de lerarendag, richting de onderhandelaars uitsprak. Van de nood wordt nu dus een deugd gemaakt. De nu ontworpen regeling wordt min of meer als simpel, doeltreffender en goedkoper gepresenteerd. Het lijkt eigenlijk een schoonheidsfoutje dat de verandering van overheidswege wordt afgedwongen. AVB is niet iets dramatisch, het is al minstens 2000 jaar bekend, het is onuitroeibaar en de bijenvolken zijn er nog steeds niet door uitgestorven. Wij hebben het maar als een soort griep epidemie bij mensen te accepteren. Dat wil zeggen, als wij maar grip blijven houden op de situatie na toekomstige vuilbroeditbraken. Als het de Duitsers lukt om op een effectieve en goedkope manier AVB te beheersen, dan moet het ons toch ook lukken. Het voederkransonderzoek is een actie of verantwoordelijkheid van de individuele imker. Het belang ervan is dat de imker na een positieve uitslag van het onderzoek, alerter zal zijn op een AVB-uitbraak en verder (mede afhankelijk van het gevonden aantal sporen) kan hij of zij een speuractie starten. Het voordeel ervan is dat (als ergens klinische verschijnselen van AVB ontdekt worden), je op tijd bent en de noodzakelijke maatregelen kunt nemen. Het kost je natuurlijk wel een paar eurocentjes, maar je verdient wel respect omdat je goed bezig bent. Persoonlijk ben ik onder de gegeven omstandigheden blij met de nieuwe regeling. Al was het alleen maar omdat een regeling beter is dan geen regeling. Ook maak ik me vooralsnog minder druk over de kosten en vergoedingen, tenzij de kosten de reden vormen om verdenkingen van AVB te verzwijgen

en/of over te gaan op een 'stilzwijgend doe-het-zelf-opruimsysteem'. Over het welslagen van de plannen bestaat bij mij enige twijfel. Dat heeft vooral met de praktische invulling te maken. De onderlinge (zakelijke) relatie en invloeden tussen PPO-Bijen en de bijenteeltorganisaties is mij niet duidelijk. Ook zijn er nog vragen, bijvoorbeeld over de bijengezondheidscoördinatoren (BGC) (op grond waarvan wordt men BGC, wat zijn de benodigde deskundigheden, zijn de nog te volgen praktijkinstructies wel voldoende, hoe wordt e.e.a. geupdated?) en hun te summier taakomschrijving ingeval zij in actie moeten komen. Wat zijn de invloeden van andere EU-lidstaten en EU-imkers en (internet)contacten met de individuele imkers m.b.t. AVB-maatregelen en wordt hierin door de organisaties op dezelfde wijze als bij varroa-bestrijding geanticipeerd? Ook vraag ik me af of deze regeling voor langere tijd stand zal houden. Want voor een club die je al eeuwen op bijvoorbeeld braderieën gepresenteerd ziet door personen met boerenkielen, dito petjes, gecombineerd met klompen, die al korfvlechtend verhalen van de bloemen en de bijen vertellen, veranderen inzichten m.b.t. de bijengezondheid te snel naar mijn zin. Resumerend is de situatie best positief. Imkers zijn nu zelf verantwoordelijk en kunnen bewijzen dat zij zaken minder ambtelijk kunnen aanpakken. Bovendien zit er mijns inziens een kans in om nu eens eindelijk iets echt gezamenlijk robuust te regelen.

Bert Brakkee, Etten-Leur

advertentie

Imkerbedrijf ter overname aangeboden

Het betreft een professionele, bedrijfsmatige bijenhouderij met een uitstekend bedrijfsresultaat. Woning met schuren, bijenstal en opslag/ werkruimte op totaal ±3000m² grond. Zowel vanuit bedrijfsmatig als commercieel oogpunt zeer gunstig gelegen.

Verdere informatie telefonisch verkrijgbaar bij:

Binnenweg 9, 6745 XC De Klomp-Ede
Tel: 0318-571338, info@hvandijk.nl, www.hvandijk.nl

De Drie Bijen: 'Toeval bestaat niet'

Ton Thissen

Op Latijnse scholen leerde men in vroeger dagen dat *industria* nijverheid betekent. Niet zelden werd op gevelstenen en uithangborden *industria* als een vrouw voorgesteld die dan stevast werd vergezeld van een bijenkorf, het symbool van de nijverheid.

Op diverse plaatsen in ons land kun je deze meestal verweerde monumentjes nog aantreffen.

Ondanks deze relatie blijft het vreemd een imkerij aan te treffen op een industrieterrein, tegenwoordig steeds meer bedrijventerrein geheten. Kort en goed: imkerij 'De Drie Bijen' bevindt zich op het bedrijventerrein Gravendam te Noordwijkerhout en wel aan de Pletterij 15 aldaar. De min of meer banale reden is: probeer maar eens in deze regio van Zuid-Holland een betaalbare locatie te vinden voor een dergelijke onderneming.

Het getal drie speelt wat dit bedrijf betreft een opvallende rol. Het beslaat b.v. zo'n driehonderd vierkante meter, wordt gerund door John (1954) en Marijke (1957) Driebergen en is gefundeerd op de onder bijen voorkomende drie 'geslachten': de koningin, de werkster en de dar.

Ook opvallend zijn naast een enorme korf van kunststof de manshoge houten bruine beren bij de ingang van het pand. De voorpoten zijn zodanig gespreid dat je er een honingraam of een bijenkorf in kunt plaatsen. Ze zijn afgekeken van houtsnijwerk afkomstig van de Lüneburgerheide in Duitsland en worden nu vervaardigd door een houtbewerker uit Woubrugge. In de kantine tref je veel meer beren aan, knuffelberen vooral waarmee de kleintjes kunnen

spelen als hun ouders op excursie komen.

Die komen daarbij oog in oog te staan met nog een derde opvallend verschijnsel: de bankorf. Het was oorspronkelijk een korf waarop in hout een in ieder geval lelijk gezicht, een tronie of een dierenkop was aangebracht die dieven en boze geesten op afstand moesten houden. In kloosterimkerijen kregen de korven afbeeldingen van bijbelse figuren en heiligen die de bijen en hun woning moesten beschermen. John en Marijke hebben op een van hun reizen prachtige, houten maskers op de kop weten te tikken in de Dominicaanse Republiek. Omdat John ook korven vlecht kwamen die maskers als vanzelf op of liever in het front van een aantal korven terecht. Als vlieggat fungeert nu eens de mond dan weer de neusgaten of de ogen. Je kunt het nog nauwelijks bankorven noemen; het zijn wel korven waar je van in de ban raakt, zo mooi.

Allround

Het bedrijfspan is multifunctioneel ingericht. Op de begane grond loop je al meteen tegen de 'winkelwaar' aan, die op de voorgrond bestaat uit een uitstalling van apitherapeutische artikelen onder het handelsmerk Euro-Flor, gegroepeerd naar de bijenproducten honing, stuifmeel, propolis en koninginnegelei. Op de achtergrond de imkerartikelen zoals je die in elk depot wel aantreft: alles kun je er krijgen.

In de daaraan grenzende slingeruimte is vrijwilliger Kees – zelf imker – bezig de op Texel gewonnen heidehoning te slingeren. Daar moet het verwarmde kolbapparaat aan te pas komen en dan valt het nog niet mee tot de laatste druppel honing door te dringen.

De winkelwaar onder de hoede van St.-Ambrosius. Foto's: T. Thissen

Een korf met een Dominicaans masker

Die korf van binnen met John Dribergen

Hij heeft intussen wel bereikt dat het hele pand op Kruidvat-achtige wijze naar honing geurt. De daarachter gelegen keuken/kantine slaan we vooralsnog over omdat een vanuit de winkel opgaande trap ons al eerder uitdrukkelijk uitnodigde voor een bezoek aan de bovenverdieping.

Maakten de verschillende ruimten op de begane grond de indruk effectief benut te zijn, hierboven is er om het zo maar eens te zeggen geen vinger meer tussen de uitgestalde objecten te krijgen. Het betreft een tentoonstelling die de geschiedenis van de imkerij laat zien van de Klotzbeute (de holle boomstam) tot de moderne kunststofkast. Je komt ook daarom ogen tekort omdat met netten, spotjes, indirecte verlichting en allerlei natuurlijk aankledingsmateriaal een romantische intimiteit geschapen is, zodat je gedwongen wordt te blijven kijken en je te verwonderen. Om de hoek bevindt zich een tv-ruimte, die b.v. een flinke klas leerlingen kan herbergen. Waar je niet kunt zitten bevinden zich kasten en vitrines met allerlei verzamelingen, met name van honingpotten.

De handen vol

Later zitten we in de keuken/kantine aan de lunch met brood, vis, vlees en koffie. We praten over het begin. John: 'Marijke en ik kennen elkaar al vanaf onze tiener-tijd. Toen al was zij gecharmeerd van alles wat kroop, vloog en zoemde. Een cursus imkeren lag dus wat later voor de hand. Met een vriendin, maar die haakte na verloop van tijd af. Toen was ik aan de beurt. Er volgden nog heel wat cursussen zoals honingkeuren, korfvlechten en koninginneteeft. Ons eerste volk groeide gaandeweg uit tot tientallen volken, verspreid over een intussen 5-tal winterstanden: Leiden, Oegstgeest, Katwijk, Rijnsburg en Texel. We zitten nu op ruim honderd volken. Die leveren de nodige honing op maar worden voor een deel ook ingezet voor bestuiving en

in de zaadteelt en zaadveredeling.

Juli en augustus zijn drukke maanden. Op de zondagen (om de 14 dagen) een Opendeurdag met zo'n 400 à 500 bezoekers. Zo'n Opendeurdag organiseren we ook op Dierendag in oktober. Als we op die dagen niet konden beschikken over een 8-tal vrijwilligers, zouden we het niet rukken. Eens per jaar gaan we met ze uit. Als tegenprestatie.

In die maanden staan wij op dinsdag ook nog op de Toeristische Markt in Katwijk. De Bollenstreek kent nogal wat campings en van de toeristen moeten wij het in die zomermaanden natuurlijk voor een groot deel hebben. We doen dan ook veel aan PR.

De groothandel die V.O.F. De Drie Bijen in hoofdzaak is, brengt ook zo zijn werk mee. Wij importeren namelijk nogal wat bijenproducten, zoals o.a. pollen. Laten we zeggen zo'n 1.000 kg. Die pollen moeten bewerkt en gecapsuleerd worden. Zo ongeveer gaat dat ook met b.v. de koninginnengelei en de propolis. Van een andere aard zijn de ontvangst en rondleiding van groepen, die niet zelden bestaan uit imkers van subverenigingen die eens met elkaar op stap gaan. Ook komt het voor dat wij uitgenodigd worden op feest- of themadagen om een lezing te houden.

Volgend jaar vieren we ons 10-jarig bestaan. Dat moet iets bijzonders worden. Na de laatste Opendeurdag van dit jaar beginnen we met de voorbereidingen. Je leest er straks meer over in BIJEN.'

Als je het zo allemaal bekijkt en beluistert, kun je haast niet anders dan veronderstellen dat ze aan hun bedrijf een weektaak hebben. Toch is dat niet zo. Beiden hebben er een deeltijdbaan bij in het maatschappelijk werk en in de zorg. John: 'Wij hebben hier werk genoeg voor ons tweeën – en op sommige momenten teveel – maar het zou te riskant zijn onze hele boterham met de imkerij te moeten verdienen. Vandaar dat we naast het werk in de bijen 2 dagen per week geopend zijn.'

Toeval

Tijdens het gesprek valt nogal eens de term 'toevallig'. In zinsneden als: 'in Veenendaal loop ik toevallig tegen een man aan die ...etc.' Telkens corrigeert John zich dan onmiddellijk met de uitspraak: 'Toeval bestaat natuurlijk niet.' Als je toeval kunt omschrijven als een voorval dat vooraf niet te voorzien of te berekenen valt, dan snap ik in zijn geval zijn ontkenning van het toeval wel. Wil je 'toevallig' iemand in Veenendaal tegen het lijf lopen, dan moet je zelf wel in Veenendaal zijn.

Als je in je bed blijft liggen activeer je in ieder geval het toeval niet. John en Marijke zijn er bij. Als de kippen. Ze zijn bedrijvig. Als bijen tijdens volle dracht. Hun imkerij had ook best 'De Twee Bijen' kunnen heten.

Imkerij 'De Drie Bijen' E: jdriebergen@freeler.nl, www.dedriebijen.nl, Tel. 071-40 28 884, 06-26 72 23 03

bijen

OVERLEVEN

340

Een stervende kastanjeboom

Peter Elshout

Overleven is een natuurlijke drang, maar wanneer de juiste componenten ontbreken kan dit leiden tot extreme situaties.

Deze maand: een stervende kastanjeboom.

Een bijenvolk staat in de schaduw van een uitbundig bloeiende paardekastanje (*Aesculus hippocastanum*) en het is een zonnige dag. Je zou dan zeker verwachten dat de bijen met rood gekleurd stuifmeel naar huis komen. Maar de kleur van het aangevoerde stuifmeel is vreemd genoeg niet rood maar geel, en afkomstig van een groenbemester die ruim een kilometer verderop bloeit. Vreemd, maar veel extremer nog is het dat het 8 september is en dat de imposante boom geen enkel blad heeft. Want net als bij zoveel andere kastanjes werden de bladeren van deze boom aangetast door een minerende rups van de vlinder *Cameraria ohridella*.

Bij een totale aantasting en afsterven van alle bladeren blokkeert de aanmaak van suikers (water + CO₂ uit de lucht geven met zonlicht en bladgroen suikers). Het wortelstelsel van de boom krijgt daardoor geen voedsel en sterft af. Door gebrek aan het suikerhoudende floëemsap kunnen de bloemen geen nectar produceren, waardoor zij onaantrekkelijk zijn voor bijen. Door de gestagneerde voedselstroom zal waarschijnlijk ook de vorming van kiemkrachtig stuifmeel in de bloemen achterwege blijven.

Het verschijnsel van een uitbundige bloei bij oude, afgeleefde bomen is geen vreemd verschijnsel. Ook fruitbomen vertonen soms dit gedrag, geven daarna een buitensporige vruchtzetting waardoor de te zwaarbeladen, veelal aangetaste takken kunnen afbreken.

De stervende boom heeft in haar drang te overleven gezorgd voor veel vruchten met kiemkrachtige zaden. De kastanjeboom daarentegen heeft, ondanks haar uitbundige bloei, niet voor nakomelingen kunnen zorgen. Haar bloemen bloeiden op het verkeerde moment en waren niet attractief voor de bijen.

Als een kastanjeboom sterk is aangetast kunnen de bloemen geen nectar produceren. Foto: M. Boerjan

Honderd hommels op een rij

Omdat ik al jaren als imker werk en dus meer dan gemiddeld geïnteresseerd ben in hommels, bijen, enz. werd ik op 22 maart jl. door een kennis gevraagd eens te komen kijken. Ik trof aan de zuidwestgevel van zijn huis een groot aantal (60) hommels aan. Op 20 maart waren zij voor het eerst waargenomen; hun aantal werd toen geschat op honderd. Zij zaten toen dicht bij elkaar hoog op de gevel en wekten de indruk dat zij uit de spouw gekomen waren.

Op 22 maart heb ik de foto's gemaakt om te weten of het allemaal koninginnen waren (onder de gevel bevindt zich een heidetuin waarin geen dode hommels werden opgemerkt).

Hierbij zend ik de foto, die maar een klein deel van de gevel laten zien maar ik hoop U voldoende geïnformeerd te hebben. De woning bevindt zich in de Bonifaciusstraat 7009 MS in Doetinchem.

Aart Docter

Reactie

Heel bijzonder zoveel hommels op een muur bij elkaar zo vroeg in het jaar. Gezien de datum en ook de inschatting van de grootte van de hommels ga ik ervan uit dat het koninginnen zijn (pas rond eind april zijn er kolonies met de eerste werksters). Rond half maart, bij zonnig weer en een temperatuur boven 10°C komen hommelskoninginnen uit hun winterslaap en gaan op zoek naar vroege voorjaarsbloeiers voor

nectar en stuifmeel. In stedelijke gebieden zijn dat meestal heideplanten en crocussen. Op het platteland wilgen. De voorjaarsplanten trekken hommelskoninginnen van verre aan, waardoor op een klein oppervlakte vele hommels te zien zijn.

Natuurlijk is de vraag waarom de koninginnen op de muur zitten. Misschien dat het een koude dag was, maar de muur door de zon warm waardoor de koninginnen op temperatuur konden komen. Om te kunnen vliegen moeten de vliegspieren in de thorax een temperatuur hebben van 35-40°C. Dit bereiken de hommels door hun vliegspieren (zonder vleugelslag) samen te trekken waarbij warmte vrijkomt. Zon, trillen en buzzen kunnen meehelpen de goede vliegtemperatuur te bereiken.

Het merendeel van de hommels lijken aardsommels te zijn, maar volgens mij is er ook een steenhommel bij.

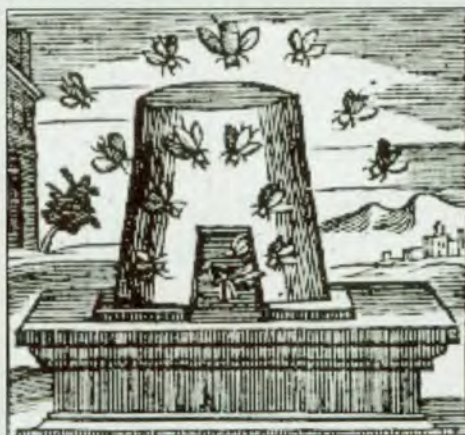
Marie José Duchateau

Emblemata zijn symbolische plaatjes, voorzien van een korte tekst die een opvoedkundige of morele inhoud heeft. Als grondlegger van deze literatuur wordt de Italiaan, Andreas Alciatus (1492-1550) beschouwd. Zijn emblemataboeken werden in heel Europa verspreid en vonden ook in de Nederlanden een enthousiaste navolging. Een van zijn emblemata is een gestileerde bijenkorf.

De koning van de bijen is tweemaal zo groot als de anderen en zal nooit steken. Dit is een voorbeeld van een barmhartige regering, een verdraagzaam koningschap.

De afbeelding is een houtsnede. De onderstaande tekst van Alciatus bevat de traditionele vergelijking van het bijenvolk met de ideale staat of samenleving. Nog een opmerking. Men dacht in die tijd dat een bijenvolk geregeerd werd door een koning en niet door een koningin.

Toon Brekelmans

Huisvesting

Bijen verrassen ons telkens weer. Hier een voorbeeld van een wel heel bijzondere huisvesting. Onze servicedienst werd gevraagd om de oorzaak van een foutmelding op te sporen in een zogenaamd Radar Level Detectiesysteem. Dit wordt gebruikt om volautomatisch het vloeistofniveau te meten in opslagtanks voor bijvoorbeeld olieproducten of chemicaliën en dergelijke in de chemische en petrochemische industrie. Dit is een uitermate nauwkeurig en reproduceerbaar meetsysteem van Saab Rosemount.

Onze servicemonteur werd op zijn eerste inspectie geconfronteerd met rondvliegende bijen maar vermoedde nog niets. Eerst toen hij het deksel van de aansluitkast opende realiseerde hij zich wat er zich in het inwendige van de elektronica afspeelde.

Uiteindelijk heeft een plaatselijke imker zich ontfermd over het bijenvolk dat zich een perfecte roestvrijstalen huisvesting had toegeëigend. De Radarmeting heeft tot twee dagen voor de ontdekking goed gefunctioneerd. De diertjes vertoefden er duidelijk al veel langer gezien de prachtig uitgebouwde raten en de verse honing die werd aangetroffen. De bijgaande drie foto's vormen het beeldverhaal.

Ton Nahuijsen, Wijk bij Duurstede

Eerste imkermarkt georganiseerd door Asten, Someren en Deurne een succes

J. Berkers

De voorbereidingen startten al in december 2003 middels een eerste aanschrijving van een twaalfstal verenigingen. Het eerste idee was er een echte 'Peel'-markt van de maken waaraan alle verenigingen rondom de Peel zouden meedoen. Maar tussen het eerste idee en de uiteindelijke realisatie zit een hele geschiedenis. Er waren na een half jaar informeren, activeren en zelfs enquêteren nog drie verenigingen over die de organisatie daadwerkelijk op poten hebben gezet.

Het idee: een imkermarkt voor een breed publiek waar de nieuwste ontwikkelingen op het gebied van de bijenhouderij, apitherapie, KI-koninginnenteelt, roterende kasten e.d. te zien zouden zijn. Het motto werd uiteindelijk: *Bijen, natuurlijk!* Toen de definitieve invulling van de dag, wat betreft activiteiten en de uit te nodigen gasten, gestalte begon te krijgen was het al september 2004. De locatie was al snel gevonden: het bezoekerscentrum 'Mijl op Zeven' bij De Groote Peel in Ospel. Een door natuurliefhebbers veelbezochte plek voorzien van moderne faciliteiten (publiciteit, TV-video- en computerapparatuur) en een uitstekende gastheer (SBB).

Lekenpubliek

Op de dag zelf, 12 juni, bleken de verenigingen ruim in hun manschappen te zitten en was de inrichting van de veertien kramen in een handomdraai geregeld. De Astenaren hadden een prachtige insectenwand (± 2,5 x 3 meter) ter plekke opgebouwd. Er werden drachtplanten uitgestald, apiproducten, korven en kasten van vroeger naast de allernieuwste roterende kast. Er waren diverse bijenproducten te koop, er werden kaarsen en kunstraat gegoten. Eén kraam was ingericht om stapsgewijze de methode van KI uit de doeken te doen met behulp van microscopische apparatuur en een uitgebreid foto-overzicht. Kortom, een mooie en gevarieerde presentatie van diverse onderwerpen, die ook voor een lekenpubliek interessant was. Naar schatting van SBB waren er op deze dag buiten het normale publiek ruim 300 bezoekers op deze markt afgekomen. Dankzij de prijs van het Dick Vunderinkfonds (€250,-) en het Pr. Bernhard Cultuurfonds (€350,-) werd de dag financieel mogelijk gemaakt. Heel belangrijk was ook de inzet van de leden van de verenigingen Asten, Deurne en Someren. Onze dank gaat uit naar iedereen die heeft bijgedragen aan deze geslaagde activiteit.

343

De Astenaren hadden ter plekke een prachtige insectenwand (± 2,5 x 3 meter) opgebouwd

Imkern im Gebirge

Besproken door Peter Elshout

'Imkern im Gebirge' is de titel van een boek, dat rijk geïllustreerd is met door de auteur zelfgemaakte kleurenfoto's. Het boek telt 167 bladzijden en is opgedeeld in vier delen: instructies van maand tot maand, koninginnenteelt, drachtplanten en de persoonlijke visie van de auteur.

De titel doet vermoeden dat het gaat om een boek speciaal voor de imker in het hooggebergte.

Misschien is dat wel de bedoeling van de auteur geweest, doch niets is minder waar. Dit prettig leesbare boek (helaas alleen in de Duitse taal) staat vol met praktische handelingen en tips. Er wordt alleen met sterke, vitale volken gewerkt om, met een minimum aan ingrepen, een zo optimaal mogelijke honingproductie te krijgen. Hygiëne, volksvernieuwing en een optimaal ratenbestand zijn ingrediënten die als een rode draad door het boek heen lopen. Geen opsomming van bijenziekten, alleen korte, praktische beschrijvingen van het bestrijden van de varroamijt met organische zuren en thymol. De koninginnenteelt is praktijkgericht beschreven en geïllustreerd met goede foto's.

De auteur laat in zijn boek de belangrijkste drachtplanten in de vorm van een foto de revue passeren. In zijn persoonlijke visie, maar ook in de hoofdmoot van het boek, schuwt hij niet om misvattingen en fouten, vanuit de korfteelt overgenomen handelingen, door middel van goede argumentatie aan de kaak te stellen.

Jammer, maar ook in dit boek staan een paar kleine foutjes. De maximumtemperaturen op respectievelijk blz. 15 en 25 zullen geen 25°C en 20°C moeten zijn maar respectievelijk 20°C en 25°C.

De enige bloem in het afgebeelde korenveld op blz. 41 is geen korenbloem maar een klapproos ("Klatschrose of Mohn").

Dit schitterende boek is voor iedere imker, beginnend, gevorderd, van hooggebergte tot laag in de polder een inspirerende en waardevolle praktijkgerichte aanwinst en de prijs van €24,- dubbel en dwars waard. Op het Apimondacongres 2005 in Ierland heeft dit boek de gouden medaille gekregen.

Wat mij betreft een terechte onderscheiding.

Het boek is te koop bij de auteur: Heinrich Gritsch, Pirchetweg 10, A-6424 Silz Oostenrijk.

Tel. 00-43-5263-5375, E: h_gritsch@gmx.at, www.tirolerhonig.at

Schriftelijke opgave van advertenties bij de redactiesecretaris, mw. M. Canters, onder bijvoeging van een volledig ingevuld overschrijvingsformulier met daarop het verschuldigde bedrag en het rekeningnummer 18.52.12.077 ten name van BIJEN, 5038 CC Tilburg, onder vermelding van 'advertentie BIJEN'. Een andere manier van betalen geeft de financiële administratie veel extra werk. Het tarief voor 'Vraag en aanbod' bedraagt € 10,- voor de eerste 20 woorden, ieder woord meer kost € 0,25.

Bij gepraat (43)

Eric Blankert, voorzitter ABTB

Door het aanhoudende goede weer in oktober haalden de bijen nog veel stuifmeel en had ik bij de volken die ik wilde omhangen in een andere kast, nog gemiddeld drie volledige ramen broed. Volken die ik wat vroeger had ingewinterd kregen wat extra voer. Om niet in de verleiding te komen in het voorjaar te oude of niet mooi uitgebouwde raat te pakken heb ik in de opslag alle honing- en broedkamerramen gecontroleerd. Raat die niet door de strenge keuring kwam heb ik met behulp van de stoomwassmelter gesmolten (oude kookketel op gasbrander met water en halverwege rooster en aftapkraan en deksel met aansluiting op behangafstoomapparaat).

- Bij PPO-Bijen in Wageningen op 8 oktober waar voorlichting werd gegeven over Europees en Amerikaans vuilbroed kwam wederom aan de orde hoe belangrijk hygiënisch imkeren toch is. Een schone stal en opgeruimd kastmateriaal werkt prettiger en sneller en geeft minder kans op insleep van ziektes. Tijdens de bijeenkomst werden de drukproeven uitgedeeld van een instructiekaart die binnenkort ingesloten zal worden in het maandblad.

De presentatie van Sjeff van der Steen en Tjeerd Blacquièr alsmede eerder genoemde conceptinstructiebladen zijn bij ons secretariaat voor de afdelingen beschikbaar. Zie ook de website www.ppo.dlo.nl/ppo/Sectoren/Bijen.htm. Een site die ik u wil aanbevelen, daar hierop meer te downloaden bestanden staan als: 'Kleine bijenkastkever'; brochure 'Varroa bestrijden; alle bestrijdingsmethoden en -middelen op een rij'; 'Jaarschema Varroabestrijding'; folder 'Bijen en bestuiving bij bedekte teelten' en 'Bijen en bestuiving in fruiteelt bij open teelten'. Kortom prachtig materiaal dat u kunt gebruiken bij de organisatie van uw verenigingsavonden. Op de algemene website www.ppo.wur.nl kunt u onder andere ook informatie vinden van Joanneke Spruit van PPO-AGV Lelystad. Zij heeft onderzoek gedaan naar 'Akkerranden; de lusten en de lasten', publicatie 16 juni 2005 en 'rekenprogramma voor kosten/baten biodiversiteit ontwikkeld' publicatie 7 juli 2005. Deze en andere informatie kan ingezet worden bij overleg met maatschappelijke en agrarische organisaties inzake de verbetering van de biodiversiteit door afdelingscoördinatoren van onze afdelingen.

• Zaterdag 15 oktober hadden wij in Wehl onze jaarlijkse bijeenkomst met de drachtplanten- en bijengezondheidscoördinatoren waarin uitwisseling van afdelingsactiviteiten en informatie centraal stond. Dhr. G. Breuns van Natuurmonumenten vertelde aan de hand van een powerpoint-presentatie over zijn werk en werkgebied in het Monferland. Interessant was te vernemen dat diverse beheersmaatregelen tot stand komen met subsidie van o.a. provinciale en Europese steun voor landschaps-

ontwikkeling. Dat onderzoeken soms extern worden uitbesteed en er ruimte is voor nieuwe onderzoeken ter verbetering van de biodiversiteit.

Zo vindt in een bepaald gebied een onderzoek plaats naar aantallen en soorten zweefvliegen. In de afdelingen wordt veel werk verzet voor drachtverbetering. Zonder afdelingen tekort te willen doen wil ik het scholenproject van afdeling Liemers noemen (informatie voor andere afdelingen beschikbaar). De bouw van nieuwe stalruimte en inrichting van het terrein afdeling Doesburg. Arno Kok, aangevuld door ondergetekende, gaf toelichting op het plan van de Bedrijfsraad en PPO-Bijen met betrekking tot het uitvoeringsdraaiboek bestrijding van Amerikaans vuilbroed. In overleg met de andere imkerorganisaties zal gekeken moeten worden welke kosten vergoed zullen gaan worden aan de bijengezondheidscoördinatoren en imkers die materialen van de organisatie ter beschikking worden gesteld etc. etc. In dit verband breng ik in herinnering dat het bestuur de goedkeuring heeft van de algemene ledenvergadering, de contributie met maximaal €2,- m.i.v. 1 januari 2006 te verhogen ten opzichte van het vastgestelde bedrag van €22,- voor 2006. Zodra hierover duidelijkheid is zullen wij de afdelingssecretariaten hierover informeren. Denkt u er overigens aan u tijdig op te geven voor de verzekering van de bijenvolken 2006: €0,55 euro per volk, maximaal tien volken. Zie ook de verenigingshandleiding. Een draaiboek voor onze eigen organisatie in geval van uitbraak van AVB zal nog worden gemaakt (voorbeeldbrieven, informatie pers, overleg/samenwerking indien in gebied ook imkers van een andere organisatie werkzaam zijn).

In Europees verband is de toelating geregeld in de EEG-verordening nr. 2377/90. Voor de behandeling van bijenziekten en parasieten zijn slechts enkele bestrijdingsmiddelen toegestaan. Er zijn echter tal van gewasbeschermingsmiddelen waarmee de bij in aanraking kan komen. Uit de onderzoeken van honing in Nederland en omliggende landen blijkt dat de gehalten aan bestrijdingsmiddelen in het algemeen laag zijn en voldoen aan de geldende normen. Gebruik van antibiotica is bij de bijenteelt in de EU niet toegestaan. België, Duitsland, Zwitserland en Frankrijk hebben de optredingsgrenzen verlaagd. Hierdoor zou het gevaar kunnen ontstaan dat de overige EU-landen door hun soepeler beleid, import ontvangen dat men daar niet kwijt kan. Voorts is insleep mogelijk bij vruchtbomen die tegen bacterievuur zijn behandeld met streptomycinepreparaten. Een keuring van honingmonsters vindt jaarlijks plaats en wordt uitgevoerd door VWA/KvW Oost te Zutphen.

Van de 152 monsters die onderzocht werden op bestrijdingsmiddelen bevatten er 23 amitraz, 1 cymiazol en 1 rotenon, Van de 173 monsters die werden onderzocht op antibiotica bevatten er 10 chlooramphenicol en 17 streptomycine. Van de 44 monsters die werden onderzocht op nitrofuranen, bevatten 8 semicarbazide, de metabooliet van nitrofurazone.

Uit de resultaten van dit onderzoek blijkt dat 29% van de 174 monsters (135 uit Nederland 16 EG, 16 niet EG en 7 onbekend) één of meer residuen bevatten. Voor de residuen van bestrijdingsmiddelen werd geen overschrijding van de norm vastgesteld. In de 135 monsters van

Nederlandse honing waren er 4 met een te hoog percentage SEM (metaboliët van nitrofurazone) Dit kan veroorzaakt zijn door een afdichtingring van azodicarbonamide in de deksel van de pot welk gebruik vanaf 2 augustus 2005 verboden is. Het voorschrift dat het land van herkomst en het soort honing vermeld staat was in veel gevallen 'nog' niet nagekomen. Hierdoor kan het zijn dat niet-EU-honing waar antibiotica in mag zitten verkocht is als Nederlandse of EU-honing en het onderzoek hierdoor negatief uitvalt. Om het natuurproduct honing dat wij verkopen een goede naam te laten behouden is het van belang dat wij er allen van bewust zijn wat er uit deze controles naar voren komt. Langs deze weg wil de redactie nog complimenteren met het zeer uitgebreide, soms misschien iets te wetenschappelijk, themanummer 'zintuigen' oktober 2005. Het besluit om m.i.v. 1 januari 2007 een ander imkerblad te maken door de nieuwe imkerorganisatie als de fusie doorgaat, wordt door mij niet begrepen.

346

Voor diegene die de werking van de testkit voor Europees- en Amerikaans vuilbroed of de ziekteverschijnselen nog beter wil bestuderen kan ik de website van Vita Europe Limited aanbevelen (www.vita_europe.com).

Uit het overleg met PPO-Bijen dat de Bedrijfsraadcommissie had over de besteding van de €4,54 onderzoeksgelden kwam het volgende naar voren: de werkzaamheden en kosten voor het AVB-plan komen voor rekening van de LNV. Van onze gelden wordt nog een folder over de Kleine Bijenkastkever gemaakt, een folder over zaadteelt en een afrondend verhaal over concurrentie wilde bijen en honingbijen. Verder wordt er geld besteed aan vragen van imkers en enquête wintersterfte. Voor 2006 is de situatie als volgt: VBBN en ook ZLTO hebben te kennen gegeven hun gelden niet meer gezamenlijk via de Bedrijfsraad te willen besteden.

Dat betekent dat de BR ook niet meer de voorfinanciering per kwartaal zal verzorgen. Tijdens het gesprek met PPO-Bijen bleek dat de VBBN een conceptplan heeft gemaakt voor de besteding van haar onderzoeksgelden, waarbij na goedkeuring HB geschat 2/3 naar PPO zal gaan. Van de ZLTO is nog geen standpunt bekend. LLTB, ANI en ABTB kunnen gezamenlijk in de Bedrijfsraad onderzoekswensen formuleren en in een gezamenlijk overleg met PPO-Bijen bespreken. Deze kunnen overlappend zijn met de VBBN-wensen, maar dat is niet erg. We kunnen ook eigen accenten inbrengen.

• Op Apimondia vond ik een Pollen Colour Guide met de kleuren van het stuifmeel in de verschillende seizoenen van Stephen Hardy, E: nbb@redordermail.demon.co.uk. In het komende januarinumnummer zal ik u het programma van onze studiedag kenbaar maken.

Voorts zal ik verslag doen van mijn ervaringen tijdens de honingkeuring van de ZLTO waarvoor ik als keurmeester ben uitgenodigd. Rest mij u zeer goede feestdagen toe te wensen, in het vertrouwen u gezond en wel in 2006 nog van mijn imkerervaringen deelgenoot te mogen maken.

Rectificatie onderscheidingen

Bij het overzicht van toegekende onderscheidingen (zie BIJEN 14(9): 250-251 (2005)) ontbreekt de naam van dhr. A.C. Munter uit Middelburg, lid van subvereniging Walcheren. Hij heeft de verzilverde verenigingsspeld in ontvangst mogen nemen vanwege zijn 25-jarig lidmaatschap van de VBBN. Dhr. Munter, nog van harte gefeliciteerd namens het Hoofdbestuur van de VBBN.

Openingstijden VBBN

Het Algemeen Secretariaat van de VBBN is gesloten op 29 en 30 december 2005 en op 5 en 6 januari 2006. Het Algemeen Secretariaat is in het nieuwe jaar geopend van maandag tot en met vrijdag van 09.00-14.00 uur. De winkel is met ingang van 3 januari weer geopend van 08.30-17.00 uur (di. t/m vr.). Met ingang van 1 april 2006 is de winkel ook weer op de zaterdagochtend (tot 13.00 uur) geopend.

Gerda Bogaards, Marga Canters, Cathrien van Dam, Marjan Hensen, Roel ten Klei, Riet Oostendorp, Dolf Smits en Jan van der Vliet wensen u prettige Kerstdagen en een goede en veilige jaarwisseling toe.

Inbinden maandblad BIJEN

U leest op dit moment het laatste nummer van 'BIJEN, Maandblad voor imkers' van deze jaargang. Een manier om uw maandblad mooi te houden is door deze te laten inbinden.

De VBBN biedt alle lezers, evenals vorig jaar, de mogelijkheid om jaargangen van het maandblad BIJEN in te laten binden.

De ingebonden jaargangen krijgen een donkergroene harde koft met goudkleurige opdruk op de rug.

Om kostenverhoging tegen te gaan doet de binder het verzoek om alle nietjes voorzichtig uit de bladen te verwijderen. Levert u de maandbladen in mét nietjes dan zal een bedrag voor het verwijderen in rekening worden gebracht.

U heeft de mogelijkheid om per jaargang in te laten binden €14,50 of per twee jaargangen €17,50.

Wilt u ervoor zorgen dat uw jaargang(en) vóór 10 april 2006 door ons ontvangen is (zijn)? U kunt deze sturen aan:

Secretariaat VBBN, t.a.v. Marga Canters,
Grintweg 273, 6704 AP Wageningen.

Afgeven, bijvoorbeeld tijdens onze Algemene Ledenvergadering op 1 april 2006, mag natuurlijk ook.